

ТАРАС ШЕВЧЕНКО Й ЕНДІ ВОРГОЛ – «ГЕНІЙ»-БЛИЗНЮКИ?»

(замість вступу)

Здавалося, що може бути спільного між Тарасом Шевченком та Енді Ворголом (Андрієм Ворголю)? Хіба що українське походження. Та й то під питанням. Ось «Сойм подкарпатських русинів» видав т. зв. легітимацію № 1 (своєрідний паспорт) Е. Ворголу й ладний відстоювати не українське, а русинське походження цієї знаменитості.

Шевченко ж сприймається нами як національний геній, у певному сенсі, він навіть вважається творцем новочасної української нації. Завдячуючи різним авторам витворився «правильний», ідеалізований портрет Кобзаря, коли навіть найменші сумніви щодо адекватності цього портрета реаліям викликають вкрай бурхливу реакцію з боку націонал-патріотів. Пригадаймо хоча б те, як реагували наші деякі національно свідомі діячі на цілком безневинну тезу Дж. Грабовича про Шевченка-міфотворця?

Воргол, на перший погляд, абсолютна протилежність Шевченку. Скандальний «король поп-арту», який сміливо ламав традиції, а його мистецькі експерименти часто шокували публіку. Кобзар же в нас, навпаки, ніби постає як зразок народності й традиціоналізму. Навіть у постмодерніста С. Жадана, який намагається витворити «несхожий» образ Шевченка, він вимальовується цілком пристойно:

Тарас Григорович Шевченко
зітхнув поважно й непричєно
дістав годинника старого

і рушив повагом в дорогу

він йшов врочисто тихим містом
в пивницях пиво пив імлисте
стріляв цигарку в перехожих
такий живий такий несхожий

дівчата парфумами вкриті
просили в нього закурити
їм відповідав не вельми чемно
Тарас Григорович Шевченко

він врешті втік із цього міста
він зник із сяючого місива
і в черешневій квітній піні
його зустріли перші півні.

Звісно, Шевченко і Воргол жили в різні епохи (часова відстань між ними сягає більше ста років), жили в різних країнах – Російській імперії та Сполучених Штатах Америки.

Однак між цими двома знаменитостями є багато подібного. Чи випадково це? І чи не варто говорити про спільний «код геніальності» американського «короля поп-арту» й нашого Кобзаря? Отож, про це й поговоримо.

І Шевченко, і Воргол за походженням були українцями (в сучасному розумінні цього етніміма). Бо ні один, ні другий так себе не ідентифікували. Мало хто звертає на це увагу, але в Шевченка ви не знайдете терміна «українець» чи «українка». З контексту його творів випливає, що термін «Україна» він вживав радше як регіонально-територіальне поняття (поряд з поняттями «Волинь», «Поділля» тощо). Для позначення сукупності українців у сучасному розумінні слова вживав термін «Малоросія». Тобто міг себе ідентифікувати як русин чи малорос.

Тут цілком міг позначитися вплив на Шевченка такого бест-

селера, як «Історія русів». Цей твір Кобзар не просто знав, а й часто використовував його сюжети. Автор «Історії...» намагався дати широку ретроперспективу українського народу, починаючи з найдавніших часів. Відповідно до його історіософської концепції, Давньоруська держава – це, власне, держава українців і Русь є їхньою питомою етнічною назвою. До давньої Русі ще входила Білорусь, на яку автор «Історії...» дивиться як на одноплемінну країну, а також Новгородська земля. Щодо Росії-Московії, то вона до Русі не входила. Сучасну ж Україну автор «Історії...» іменував Малою Росією.

Воргол же ідентифікував себе як людину, що «походить нізвідки». Він народився в Америці, однак батьки його з'явилися на світ у карпатському селі Миково, де традиційно проживали русини-українці. До речі, існує думка, ніби по материнській лінії Шевченко мав «карпатське походження». Якщо це справді так, то предки цих геніїв були земляками. Добре відомо, що в сім'ї Ворголів спілкувалися одним із карпатських діалектів української мови. Мати Енді/Андрія, Юлія, яка виїхала в Америку, коли їй було близько тридцяти років, так і не навчилася добре спілкуватися англійською. Її діти, в тому числі й Андик (так вона іменувала Енді), мали проблеми у вивченні цієї мови. До речі, Енді перебував під сильним впливом матері, яка розповідала йому різні «карпатські історії». Тому є підстави говорити про вплив на нього традиційної української культури, як і на Шевченка.

Родини Шевченка й Воргола належали до соціальних низів. Тому одному й другому довелося «вибиватися в люди». У цьому «вибиванні» теж є чимало цікавих паралелей. Так, і батько Шевченка, і батько Воргола звернули увагу, що Тарас і Енді не є такими, як всі інші діти, що з їхніх синів можуть вирости великі люди. Правда, батько Шевченка помер рано, не лишивши йому ніяких статків (очевидно, вважав, що вони йому не знадобляться; коли треба, то допоможуть добрі люди; так, власне, й сталося). Батько ж Воргола не понадіявся на добрих людей, а заповів, щоб частину грошей, які йому вда-

лося зібрати, було виділено на навчання Енді у вищій школі.

І Шевченко, і Воргол стали художниками. Саме цим заробляли собі на життя – і, судячи з усього, непогано. Однак і одного, й другого це не задовольняло. Вони шукали самовираження в інших сферах. Шевченко знайшов себе в поезії. Воргол (правда, менш успішно) у жанрах популярного мистецтва, породжених новими комунікаційними практиками. Варто зазначити, що і для Шевченка притаманний був чималий інтерес до нових медійних засобів. Так, на схилі життя він зацікавився фото, що тільки почало «ставати на ноги».

Ці два митці були «нетрадиційні» у своїй творчості. Енді своїми творіннями буквально шокував Америку, відкинувши або переосмисливши «звичні» американські цінності. Те саме робив Шевченко в умовах Російської імперії. Нині вже хрестоматійні поезії «Сон», «Кавказ», «І мертвим, і живим...» та деякі інші сприймаються «цілком нормально». Але в часи Шевченка вони викликали справжній шок у добропорядних обивателів Російської імперії.

Цікаво, що і один, і другий виявили себе і, відповідно, заявили про себе «на еміграції» в державах імперського типу. Шевченко зробив це далеко від своєї батьківщини, в столичному Петербурзі, де, зрозуміло, були набагато кращі можливості для нього як для митця, ніж на своїй землі. Те саме із Ворголом. Він – «суцільний емігрант». Народжується далеко від батьківщини своїх батьків. (Цікаво, що б він робив, коли б народився в карпатському Миково?). У молоді роки Енді покидає рідний Піттсбург, де існувало велике слов'янське, зокрема українське, еміграційне середовище, і їде до найбільшого американського міста Нью-Йорка.

«Нетрадиційним» було й інтимне життя цих двох геніїв. Можна тут проводити чимало «ризикованих» паралелей, однак факт залишається фактом – ні один, ні другий не створили сім'ї, не залишили після себе нащадків.

І нарешті слава. Шевченко став знаменитістю в імперському Петербурзі. Звідси слава про нього як митця дійшла

не лише до України, але й у інші регіони Російської імперії, а також слов'янського світу. Його почали вважати одним із найбільших поетів Слов'янщини. Звідси інтерес до нього й у неслов'янських народів. Щодо Воргола, то в Нью-Йорку він прославився на весь англосакський світ, де понині залишається достатньо популярним.

Власне, це досить поверхові паралелі між двома геніями. Насправді, є їх більше – було б бажання знайти. Однак не впевнені, що наше «традиційне шевченкознавство» буде такими «скандальними» речами займатися. Краще прямувати заїждженою дорогою!

ПРОГУЛЯНКА ІЗ ЗАДОВОЛЕННЯМ ТА НЕ БЕЗ МОРАЛІ

(Шевченко на Поділлі й Волині: подорож і рефлексії)

Питання перебування Тараса Шевченка на Поділлі й Волині, відображення волинської й подільської проблематики в його творах не належить до пріоритетних тем у шевченкознавстві. Проте ці питання викликали інтерес у дослідників.

Адже достеменно відомо, що восени 1846 р. Кобзар побував на Поділлі й Волині, зокрема в Кам'янці-Подільському, Житомирі, Почаєві. Є думки (правда, дещо гіпотетичні) про відвідання ним інших міст та сіл у цих краях. На жаль, свідчень про цю подорож залишилося небагато. Ймовірно, звіт Шевченка про перебування на Поділлі й Волині, який він мав передати у Київську археографічну комісію, був знищений. Не збереглося ніяких його поезій та листів того часу. Ймовірно, виконуючи завдання комісії, він не мав часу на поетичну рефлексію. Адже вона вимагає певної відстороненості й самозосередження. Та й судячи з усього (про це йтиметься нижче), саме в цей час Шевченко переживав творчу кризу.

Щодо листів і деяких інших матеріалів подільсько-волинської подорожі, які могли опинитися в друзів Кобзаря, то вони як «компрометуючі матеріали», напевно, були знищені. Адже незадовго після цієї подорожі, 6 квітня 1847 р., Шевченка заарештували. І в такій ситуації багато хто не хотів ризикувати, тримаючи в себе подібний «компромат».

Матеріали, які дають нам уявлення про подільсько-волинську подорож Кобзаря, можна поділити на кілька груп. Передусім це офіційне розпорядження київського, подільського

ЗМІСТ

ТАРАС ШЕВЧЕНКО Й ЕНДІ ВОРГОЛ – «ГЕНІЙ»-БЛИЗНЮКИ»? (замість вступу)	3
ПРОГУЛЯНКА ІЗ ЗАДОВОЛЕННЯМ ТА НЕ БЕЗ МОРАЛІ (Шевченко на Поділлі й Волині: подорож і рефлексії)	8
Шевченко і Київська археографічна комісія	11
Образ Волині та Поділля в ранній творчості Шевченка	21
Подільські шляхи Кобзаря	31
Шевченко у Вишнівці: гіпотези та реалії	42
Відвідання Почаєва. Почаївська лавра у сприйнятті Шевченка	52
Ймовірні шляхи Шевченка на Волині	76
Волинська та подільська проблематика у творах Шевченка 1847–1857 рр.	93
Післяслово	107
ЛІТЕРАТУРА	108
ШЕВЧЕНКО ЯК МИСЛИТЕЛЬ	117
Тарас Шевченко – співавтор «Книга битія українського народу»?	117
Естетика Шевченка	127
Істинна віра – це єресь (релігійність Шевченка)	150
Педагогічні погляди Шевченка	180
Погляди Т. Шевченка на український етнос	195
ШЕВЧЕНКО: РЕЦЕПЦІЇ	204

Шевченко й Пересопницьке Євангеліє	204
Сприйняття Шевченком творчості Сковороди	209
Особливості сприйняття Шевченком творчості Тимка Падури	216
Тарас Шевченко і мусульманський світ	222